

Petr Junek

K etice psychoanalytické techniky

(příspěvek ze semináře ke 140. výročí narození Sigmunda Freuda 1996)

A. TŘETÍ GENERACE PSYCHOANALYTIKŮ

Vůdčími postavami tohoto období jsou především **B. Dosužkov** a O. Kučera. První z nich, profesně i věkově starší, vlastně učitel a tréninkový analytik druhého, byl pomenší, řekněme i sporé postavy, aktivní, energický. Nezapomenutelný ruský akcent jeho jinak bezchybné češtiny výrazně ozřejmoval Dosužkovu osobnost. Imponoval jako tvrdě exaktní, přírodovědecky orientovaný analytik, kterému v ústraní bylo dáváno lehce pejorativní adjektivum "ortodoxní". (Byť sám sebe považoval ze "kleiniána" -jak se několikrát vyjádřil.) Málokdo však věděl, že se za tímto povrchem skrývala (a zřejmě v mládí dominovala) "poetická duše". V letech čtyřicátých vydal sbírku básní Igrušky, překládal Knížete Igora, v dětství a jinošství se intenzivně zajímal o operu; zájem o hudbu přetrval až do jeho smrti (Glinka, Dvořák).

Narodil se v roce 1899 v Baku v rodině právníka, gymnázium studoval v Kyjevě, přírodní vědy v Rostově na Donu. V roce 1918 opouští Rusko, dostává se do Istanbulu, a v roce 1921 přijíždí se svou ženou do Prahy. Zde až do roku 1927 studuje medicínu. Specializuje se na neurologii. V té době se setkává s Osipovem, dochází do jeho kroužku a stále více se zaměřuje na psychoanalýzu. Vstupuje do tréninkové analýzy a supervize, které absolvoval u A. Reichové a pak u O. Fenichela. Stává se praktikujícím analytikem a analýze zasvěcuje celou svou aktivitu. Je zklamaný malým zájmem své manželky o psychoanalýzu, vyčítá jí, "že nechce být analytičkou". Postupně přesouvá svůj "analytický zájem" na své dvě dcery. Táňa se stává jeho sekretářkou, Žeňa se má stát analytičkou. Životní osud mu splní jenom druhou polovinu jeho přání. Táňa umírá, Žeňa se stává analytičkou a od konce šedesátých let působí v SRN.

Vraťme se však do období největší prosperity analýzy - tzn. do bezprostředně předválečného údobí. Psychoanalytická praxe je rozvíjena, odborná a spolková činnost probíhá na bázi oficiálně existující psychoanalytické společnosti. Členové společnosti však nemohou nevidět stahující se mračna nastávajícího světového kataklyzmatu. Velká většina analytiků emigruje, zůstává jenom malá část. Mezi nimi manželé Dosužkovovi. Nastává první etapa heroického pokusu udržení psychoanalýzy při životě. Dosužkov kolem sebe soustřeďuje skupinu nových mladých zájemců a ty v pravidelných soukromých seminářích vzdělává v

psychoanalýze. Vedle toho vede několik terapeutických analýz. Jádro této skupiny přetrvává protektorátní dobu a vytvoří základnu pro znovuetablování psychoanalytické skupiny v Praze, k čemuž došlo 3. srpna 1946. Členy skupiny jsou: M. Budínská-Havelková, J. Budínský, B. Dosužkov, V. Dosužkovová, F. Knobloch, K. Kopřiva, O. Kučera, M. Kučerová, Z. Lauterer, J. Mysliveček, V. Nindi, F. Pleskot, S. Vereščaka, E. Veselý, E. Wiškovský, J. Černáček, V. Petrov, R. Útrata, L. Haas, M. Sovák, K. Freund, L. Pekárek, později J. Knoblochová.

Dosužkov znovu navazuje kontakt s Fenichelem, s Mezinárodní psychoanalytickou společností a posléze je etablován jako tréninkový analytik a stává se také - v pořadí již druhým - přímým členem Mezinárodní psychoanalytické společnosti. V roce 1947 a 1948 vycházejí pod jeho redakcí druhá a třetí Psychoanalytická ročenka.

Organizuje se opětovně vzdělávací program, uskutečňují se odborné přednášky pro neanalytickou vědeckou veřejnost. Skupina kolem prof. Wiškovského překládá další Freudovy práce. Do tisku se dostávají některé původní práce (včetně Dosužkovovy publikace *Vznik a základy psychoanalýzy*). Je založena a rozšiřována odborná psychoanalytická knihovna. Jsou vyvíjeny aktivity směřující k vytvoření psychoanalytického institutu v Praze. Je dosaženo prvního úspěchu - Ministerstvo sociální péče a Ministerstvo zdravotnictví se vyjadřují pozitivně. Dosužkov pilně pracuje: vede terapeutické ale i cvičné analýzy, publikuje, vede odborné semináře. V roce 1948 má vyjít jeho obsáhlejší a závažná práce *Neurózy a láska* - již se tak nestane. Nastává totiž fatální zlom ve vývoji analýzy u nás: ve svých důsledcích možná horší než předcházející. Psychoanalýza je opět mocensky atakována, zájemci a žáci se houfně od analýzy odvracejí - včetně toho, že v roce 1952 se jeden člen společnosti oficiálně a veřejně (z ideologických pozic) od psychoanalýzy distancuje.

A znovu zůstává pouze Dosužkov a pár "věrných", kteří se - tak jako za protektorátu - dále soukromě scházejí, vedou terapeutické analýzy. Toto druhé heroické období je podstatně delší - skoro dvojnásobek doby okupace.

Dosužkov se více věnuje klinické a teoretické práci. Podrobněji rozpracovává svůj pokus o syntézu učení I. P. Pavlova a S. Freuda, a především své psychoanalytické pojetí psychopatologie. Stává se známým i v neanalytických psychiatrických kruzích svým analytickým výkladem etiopatogenetických mechanismů skoptofobie, ereutofobie, dysmorfofobie a kakotechnofobie. Je zde možné nalézt určité paralely se vznikající self-psychologií v západních zemích.

Koncem šedesátých let se Dosužkov se svou nezlomnou energií znovu chápe šanci a pokouší se přivést psychoanalýzu na bázi, která jí bezesporu přináležejí. Vytvořit psychoanalytický institut a kliniku - obdobně jako před dvaceti lety - se mu znovu nepodaří. Čtvrtá Psychoanalytická ročenka je sice napsaná, ale tiskem nevyjde. Zůstane pouze její originál. Avšak přece jenom ke "znovuzkříšení" dochází: u řady mladých psychiatrů, psychologů a v řadě příbuzných profesí narůstá zájem o psychoanalýzu a psychoanalytické vzdělání. V tomto údobí se vytváří vlastní jádro nové a de facto nejpočetnější generace budoucích analytiků. Trénink vykonává především Dosužkov a Kučera, částečně Bénová, Haas, Tauterman a Žižková.

S nenaplněnými představami o oficiálním etablování psychoanalytické společnosti, ale s bohatou a vpravdě tvůrčí analytickou zkušeností Dosužkov 19. ledna 1982 umírá. Především jemu patří nehynoucí dík nás všech nastupujících a pokračujících za to, že psychoanalýza u nás přežila a že v ní můžeme pokračovat.

Druhým ze starých pánů byl **JUDr. et MUDr. Otakar Kučera, CSc.** V mnoha směrech opak Dosužkova - vyšší až lehce astenické postavy, distingovaného vystupování. Jinak přátelský, schopný prolomit mezilidskou bariéru. Nezapřel své původní nemedicínské vzdělání - práva, je přesný ve formulacích, jasný v logice svých výroků.

Přátelí se s řadou umělců, sám se o umění zajímá, především o literaturu. Píše několik odborných prací z této oblasti. Jistě také proto, aby lépe pochopil proces tvorby a porozuměl osobnosti umělce, studuje psychoanalýzu a medicínu.

Jeho životní obzor není však zúžen jen na práci a vědu. Miluje přírodu, turistiku, pěší výlety podniká do pozdního stáří.

O. Kučera se narodil ve stejný den jako jeho veliký vzor - Sigmund Freud - 6. května, ale o padesát let později, roku 1906. Nejprve studuje práva, po jejichž absolutoriu začíná pracovat jako úředník Magistrátu pražského. Jak jsem již uvedl, jeden z důvodů vedoucí Kučera k dalšímu studiu, a to studiu náročnému, byl jeho zájem o porozumění člověku. Jako MUC. se brzy stává jedním z členů Dosužkovova kroužku, který se schází během okupace. Posléze u Dosužkova absolvuje i cvičnou analýzu. Patří se svou manželkou - také lékařkou - mezi první členy znovuetablované psychoanalytické skupiny z roku 1946.

V době poválečné se brzy zavede jako dětský psychiatr, vystřídá několik psychiatrických zařízení (Havlíčkův Brod, Počernice), všude zanechává nesmazatelný dojem. Jeho práce se prolíná s jeho zájmem. Dětská psychiatrie prostupuje psychoanalýzu a naopak. Osobně i zásluhou korespondence se sblíží s R. Spitzem, A. Freudovou a H. Kohutem. Účastní se několika mezinárodních analytických kongresů a dále prohlubuje své osobní kontakty s cizinou. To je mu umožněno obzvláště poté, co se jeho dcera provdá do Holandska.

Stává se v pořadí třetím přímým členem Mezinárodní psychoanalytické společnosti. Jeho analytická klientela se rozrůstá: vedle terapeutických analýz se stále více věnuje tréninkovým analýzám. I jeho orientace na kandidáty psychoanalýzy nese v sobě pečeť oné jakoby "kumštýřské" prehistorie jeho života: jsou to často ti, kteří podobné zaměření vykazují a u kterých Kučera tuto skutečnost dokázal neomylně vyhmátnout. Pozvolna se vytváří něco, co by se mohlo nazvat jeho školou. Aspoň my - jeho analyzanti - to tak cítíme.

Věnuje se problematice dětské analýzy, vývojové, ale hlavně hraniční. Až do svého stáří je otevřen všem novým směrům a poznatkům. Byl pro nás nezapomenutelnou postavou moudrého všestranně vzdělaného a empatického analytika, učitele a posléze kolegy. Umírá ve svých třiasedmdesáti letech 25. února 1981.

PhDr. Marie Bénová, která se narodila roku 1908, vystudovala pedagogickou fakultu, filozofii a psychologii. O psychoanalýzu se začíná zajímat po skončení svých studií. Vstupuje do analýzy k Windholzovi, pak pokračuje u Franka a Bornsteinové. Supervizi prodělává u Dosužkova, Haase a Kučery. Brzy se zařazuje do skromné řady našich ženských analytiček. Od roku 1978 je vedena jako čtvrtý přímý člen Mezinárodní psychoanalytické společnosti. Její zájem je zaměřen na práci s dětskými i dospělými pacienty a později i s kandidáty. Nevšední schopnost intuice, empatie a sebe prezentace jako mateřského symbolu z ní dělá i do jejího pokročilého věku analytičku oblíbenou a milovanou svými analyzanty. Umírá v září 1987.

Nepřehlédnutelnou postavou analytické pospolitosti šedesátých let byl psycholog **PhDr. Zbyněk Havlíček**.

Narodil se roku 1922, je synem spisovatele Jaroslava Havlíčka. Vystudoval psychologii, pak pracoval povětšinou v psychiatrických zařízeních, mimo jiné také v Sadské. Vstoupil do analýzy ke Kučerovi, supervizi absolvoval u Dosužkova. Vedle zájmu psychoanalytického (a ten byl zřejmě vysoce fundovaný) u něj dominoval zájem literární a politický. Surrealistou byl více než psychoanalytikem - zřejmě také velmi kvalitním. Jeho tvorba byla literární a umělecko-kritická.

Rozmach Havlíčkova zájmu a práce je těžko změřitelný, předpoklad toho, čím mohl být a čím se nestal, je netušený. Zůstává pouze jediný: leukémie, která relativně brzy zakončila tento - pro psychoanalýzu - nadějný život. Zbyněk Havlíček zemřel počátkem roku 1969 v sedmačtyřiceti letech.

Další postavou této generace je psychiatr **MUDr. Ladislav Haas**. Účastní se Dosužkovova kroužku, během války odchází do Anglie, kde vstupuje do československých jednotek a získává britské občanství. Po válce se vrací do Československa a věnuje se především pacientům. Později pracuje jako tréninkový analytik. V šedesátých letech znovu - a tentokrát definitivně - odchází do Velké Británie. Tam dále pracuje jako psychoanalytik - člen Britské psychoanalytické společnosti. Udržuje sporadické kontakty se svou původní vlastí. Umírá v roce 1984.

B. ČTVRTÁ GENERACE PSYCHOANALYTIKŮ - SOUČASNOST

Konec šedesátých a počátek sedmdesátých let znamenal určitý průlom, který vedl k tomu, že psychoanalýze se začala věnovat relativně velká řada odborníků. Vstupovali do tréninkové analýzy především u Kučery a Dosužkova a později i u dalších analytiků. Tento trend zvýšeného zájmu trvá zhruba do současnosti. Není vyloučeno, že může souviset s jakousi obecnou tendencí k většímu zniternění života, k introspekci vůbec. A psychoanalýza je samozřejmě výrazně introspektivní metodou.

Nezůstává však pouze při aktivním tréninkovém přístupu. Dochází k větším či menším teoretickým flirtům s psychoanalýzou. V Brně a ve Šternberku je to Hugo Široký, který - vycházející z psychoanalýzy - se dostává k analytické psychologii C. G. Junga, kterou nejen přednáší na katedře psychologie Filozofické fakulty v Brně, ale i praktikuje v podobě výcviku adeptů psychologie. Jeho heautognostika je vlastně zdařilá forma krátkodobého analytického výcviku zaměřeného především na sebepoznávání.

V roce 1967 vychází Sigmund Freud od J. Cvekla, v roce 1969 od téhož autora Člověk v psychoanalytickém poli.

Na Slovensku se objevuje nejprve překlad práce M. Robertové Psychoanalytická revolúcia (1968), pak shrnující práce T. Pardela Problémy psychoanalytického hnutia (1972). Vychází několik překladů Freuda a některých dalších dynamických psychoterapeutů. Oficiální přístup k psychoanalýze je smířlivější, i když stále kritický.

Důkazem je např. oficiální názor z práce A. Janíka a K. Duška Diagnostika duševních poruch (Praha 1987): "...Psychoanalýza na úrovni teorie a metody představuje v psychiatrii směr, který svérázně řeší problematiku duševních nemocí. Jde o názor biologizující, evolucionistický a generalizující, který hledá mechanismy vzniku duševních nemocí, studuje je, objasňuje a léčí. Na této úrovni nelze psychoanalýzu hodnotit jako ideologicky závadnou pavědu a jako filozofický idealismus. Lze mít výhrady vůči metodickému přístupu nebo k interpretacím, ale jen ve vztahu k teorii psychiatrie. Idealistickou ve filozofickém smyslu se psychoanalýza stává až za hranicemi psychiatrie při zobecňujících ambicích, kde chce poznatky z psychiatrie

aplikovat na jevy sociální."

Těžiště praktické a teoretické psychoanalýzy však zůstává jednak v Praze, jednak v rukou teoreticky a tréninkově vzdělaných psychoanalytiků. A opět dochází v průběhu dalších let k různým dynamickým změnám uvnitř analytického společenství. Někteří emigrují, někteří se odmlčí, jen někteří se scházejí a dále analyticky pracují. Avšak základní jádro je nyní početnější a schopnější další existence.

Po úmrtí "starých pánů" dochází k určitému sjednocení a k větší strukturaci analytické skupiny. Trochu v intencích Freudovy psychologie prahordy - úmrtí otců postaví jejich syny do vzájemně rovnocenné vůdčí pozice. A je pouze v jejich silách a možnostech vytvořit buď kooperující skupinu s konstruktivními aktivitami, či naopak.

Dnešní analytická skupina čítá zhruba pětadvacet analytiků, z nichž sedm je tréninkových (Borecký, Fischelová, Šikl, Kocourek, Mikota, Šebek, Vacková).

Pět z nás se v roce 1989 na římském 36. Mezinárodním psychoanalytickém kongresu stává přímými, asociovanými členy Mezinárodní Psychoanalytické asociace (Fischelová, Kocourek, Mikota, Šebek, Vacková) - čili oficiálně, celosvětově akceptovanými analytiky.

Aktuálně existující analytická skupina se snaží navázat na aktivity svých učitelů a předchůdců. Vede terapie, tréninky, teoretické vzdělání, publikuje - samizdatem je vydána v roce 1987 v redakci Kocourka pátá Psychoanalytická ročenka.

Při Psychoterapeutické sekci Purkyňovy společnosti vzniká Pracovní skupina pro studium psychoanalýzy (1989). Od roku 1989 začínáme vydávat dvakrát do roka periodikum Psychoanalytický sborník (redakce Kocourek).

Koncem roku 1989 proběhl mezinárodní seminář v Příboře u příležitosti výročí Freudova úmrtí. V roce 1990 vzniká oficiální Česká psychoanalytická společnost a Psychoanalytický institut. V roce 1991 se registruje Psychoanalytické nakladatelství (Kocourek), které vydává psychoanalytickou literaturu a plánuje kompletní vydání Freudových děl.

Jiří Kocourek

Uveřejněno s laskavým svolením © Nakladatelství Franze Kafky, 2001

Psychoanalýza v Čechách

Uspořádal Martin MAHLER

Sborník ze semináře ke 140. výr. narození S. Freuda

Nakladatelství Franze Kafky, Praha 1997

ISBN 80-85844-34-6

Text je součástí knihy